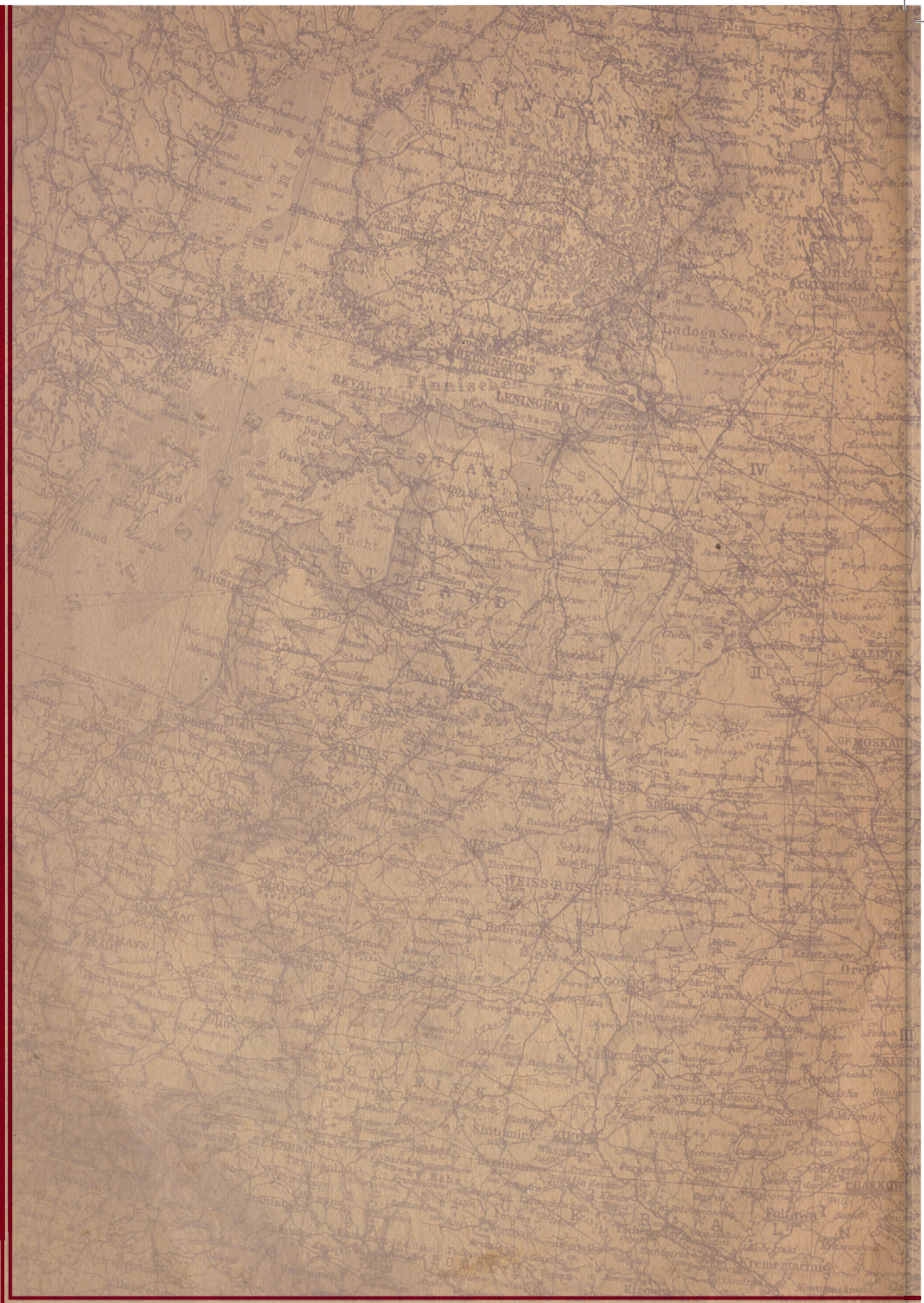

A detailed historical map of the Soviet Union, showing major cities, rivers, and administrative boundaries. A large blue arrow is superimposed on the map, pointing from the west towards the east, indicating the direction of the German invasion. The text 'Hitlers aanval op Rusland' is written in a bold, blue, sans-serif font across the arrow. The map includes labels for various cities such as Moscow, Leningrad, and Stalingrad, as well as regional names like 'Ural' and 'Kaukasus'. The overall tone of the map is sepia or aged brown.

Hitlers aanval op Rusland

646/30

Lage Ost

Stand 16.6 abends 1941

C.K.H. Gen-St d.H. Op. Hof III b

Prut Nr 15672

Blatt 30
Nur durch Ost der

Frans ten Kate

Bewerkt en van een epilooog
voorzien door:

JAN-JAAP VAN DEN BERG

Hitlers aanval op Rusland

Duitsland verloor
de Tweede Wereldoorlog
al in 1941

Omslagontwerp & binnenwerk
Robert Jan Bos, Robyright Graphic Design

www.robright.nl

© 2022 F.P. ten Kate. Bezorgd door, en van een epiloog voorzien: Jan-Jaap van den Berg,
p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen. Heruitgave van: F.P. ten Kate,
De Duitse aanval op de Sovjet-Unie 1941. Een krijgsgeschiedkundige studie, Groningen
1968 (Wolters Noordhoff)

© 2022 p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige
vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of
enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te
achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht
zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462498440
E-ISBN 9789462498457
nûr 680

Over de auteur

Dr. Frans Pieter ten Kate werd op 26 mei 1927 geboren in Vlissingen. Hij deed in 1954 doctoraal examen sociale geografie en werkte daarna mee aan de cursus van de luchtmachtstaf in Den Haag. Frans ten Kate is daarna werkzaam geweest als docent geschiedenis aan het Christelijk Lyceum te Zeist. Op 17 mei 1968 promoveerde hij aan de Rijksuniversiteit Utrecht op een proefschrift getiteld *De Duitse aanval op de Sovjet-Unie in 1941. Een krijgsgeschiedkundige studie*, waarvan dit boek een bewerking is. Frans ten Kate is op 17 juli 2013 overleden in Baarn.

TROUW DINSDAG 21 MEI 1968

Zeister promovendus over inval in Sowjet-Unie:

Duitse nederlaag stond binnen half jaar vast

Van een onzer verslaggevers
ZEIST — Toen de Duitse legers in 1941 Rusland binnenvielen stond zes maanden later al vast, dat zij de strijd zouden verliezen. Tot deze conclusie komt de heer F. P. ten Kate, aardrijkskunde- en geschiedenisleraar in Zeist, na een diepgaand onderzoek naar de achtergronden en motieven van de gronden en motieven van de Duitse aanval op de Sowjet-Unie, gedurende de periode 22 juni 1941 tot eind april 1942.

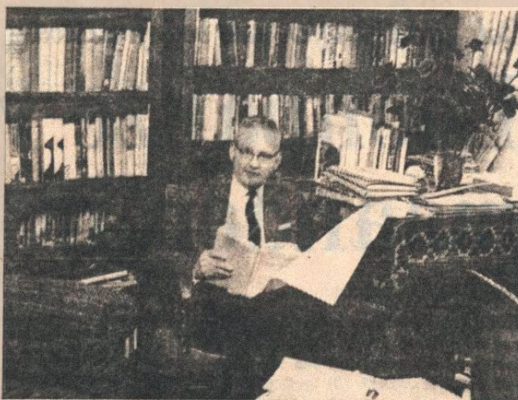
Vrijdag jl. promoveerde dr. Ten Kate op deze studie en daarmee is hij de eerste, die de doctorsbul grijpt via de bijzondere leerstoel van de Koninklijke Nederlandsche Vereeniging 'Ons Leger', die bezet wordt door professor T. E. E. H. Mathon. Voor zijn dissertatie heeft dr. Ten Kate een grote hoeveelheid archieven doorgewerkt, zowel in Duitsland als in Nederland. Ook heeft hij uitvoerige gesprekken gehad met de belangrijkste nog in leven zijnde generaals van het toenmalige Duitse leger.

'Ik ben er maar één tegengekomen, die werkelijk spijt had van zijn aandeel in die vreselijke oorlog', vertelt dr. Ten Kate tijdens een gesprek in zijn volle studeerkamer. 'De anderen zijn nog wat verdoofd door het feit, dat zij als rechtsgearde generaals na de oorlog ter verantwoording geroepen konden worden. Kesselring, die in een prachtig huis bij München woont, riep mij lachend toe: 'Wagen Sie sich in das Haus eines Kriegsverbrechers...' Hij begon zelfs heel enthousiast te praten over Rotterdam, dat hij nota bene zelf heeft laten bombarderen!

Andere generaals die ik bezocht heb waren o.a. veldmaarschalk von Manstein, pantsergeneraal Hoth, generaal Blumentritt, generaal Halder, generaal Warlimont en generaal Heinrici. Het zijn merendeels weinig-militante figuren. Er waren zelfs sullige oude mannetjes onder. Ze leven keurig en hebben schattige vrouwen. Von Manstein en Halder zijn zeer geslepen, geniale kerels. Halder probeerde zijn mond te houden maar ik heb toch uit hem gekregen wat ik wilde weten. Weet je, ik wist een paar dingen, die in Neurenberg helemaal niet aan de orde gekomen zijn en daar schrok hij nogal van.

PLAN VOOR 1946

Maar over die oorlog: Hitler was eigenlijk helemaal niet van plan Rusland al in 1941 aan te vallen. Hij had gerekend op 1946. Tegen die tijd zou zijn marine en luchtmacht sterk genoeg zijn. Ook had hij Engeland graag met rust gelaten maar de Engelsen vochten door na de bezetting van Frankrijk. Dat was een tegenvaller.

Dr. F. P. ten Kate temidden van stoelen, bloemen en boeken. De vrijdag gepromoveerde leraar geschiedenis en aardrijkskunde heeft zijn proefschrift in de hand.

Als het ware om Engeland te tonen, dat hij zich niet met Rusland tegen Engeland zou keren en natuurlijk ook wel omdat hij het toch al van plan was, viel hij reeds in 1941 Rusland aan.

De Duitse legers vorderden gemiddeld 50 kilometer per dag gedurende die eerste maanden maar dat was niet genoeg om voor de winter in het bezit te komen van de grote natuurlijke hulpbronnen die Rusland heeft ten oosten van de lijn Archangel-Wolga-Astrakan. Bovendien hebben de Russen al hun mensen en machines en zelfs hun vee in razend snel tempo teruggetrokken tot achter Moskou, zodat ze in maart 1942 al weer evenveel produceerden als voor de oorlog.

Stalin heeft in die tijd de ongelofelijke slimheid gehad niet teveel over het communisme en heel veel over het vaderland te praten. Daardoor maakte hij het ook voor niet-communisten mogelijk aan de strijd tegen de Duitsers deel te nemen. Ze moesten trouwens wel want de regelrechte opzet van de Duitsers was duidelijk: de zestig miljoen Russen, die in het te bezetten gebied woonden moesten gewoon vernietigd worden. Dat was een orde, die, enkele goeden niet te na gesproken, door de generaals werd geaccepteerd.

GROTE LIJNEN

Dr. Ten Kate heeft zich niet zozeer verdiept in de details van de Duitse veldtocht als wel in de 'grand-strategie', de strijd op hoog niveau. Hij komt dan ook tot verstrekkende uitspraken: 'Het einde van de oorlog is aanmerkelijk versneld doordat in de Duits-Russische veldslag de hele Duit-

se landmacht tot op het been versleet. Dat is de verdienste van Rusland geweest. Duitsland beschikte wel over een grote voorgrond aan parate troepen, omdat het vanaf 1933 daaraan gewerkt had, maar doordat het op meerdere fronten moest strijden was het Brits imperium in staat met betrekkelijk geringe verliezen in korte tijd grote hulpbronnen aan te boren.

In 1940, tijdens de slag om Engeland produceerde Engeland al meer vliegtuigen dan Duitsland. Hitler heeft de strategische luchtmacht sterk onderschat en dat heeft Engeland uitgebuut. De Amerikaanse president maakte de publieke mening stap voor stap rijp voor deelneming aan de oorlog en zo keerden de kansen voor Hitler...

Bovendien was Hitler een slecht strateeg. Hij had een aardig lekeninzicht maar was verblind door de rassenleer. Hij was niet af te brengen van de gedachte, dat zijn soldaten in Rusland een inferieur soort mensen tegenover zich hadden. Een van de generaals die ik ontmoette sprak zelfs nu nog van 'grausame gelbe Affen...'

GEEN MILITARIST

Wie mocht menen, dat de nieuwe doctor in de letteren, na zijn krijgsgeschiedkundige studie een verheerlijker van het militarisme is, vergist zich. 'Wie geen pacifist is is een boef' zegt de heer Ten Kate vol overtuiging. 'Maar, en nu citeer ik William James, als je de oorlog wil afschaffen moet je er eerst voor zorgen dat er een 'moral equivalent of war' komt. Het niveau van onze normen moet hoger liggen dan het niveau waarop oorlogen ontkend worden.

Operatie Barbarossa

22. Juni 1941

Inhoudsopgave

Hitlers aanval
op Rusland

Geïnterviewde generaals		8
Voorwoord	prof dr. Wim Klinkert	9
Hoofdstuk 1	Hitler besluit tot de aanval	13
Hoofdstuk 2	De Wehrmacht en het Rode Leger	53
Hoofdstuk 3	Het Duitse operatieplan	69
Hoofdstuk 4	De Russische strategie	121
Hoofdstuk 5	De strijd in West-Rusland	135
Hoofdstuk 6	De beslissende keuze	193
Hoofdstuk 7	De mislukking in het Noorden	225
Hoofdstuk 8	Verovering van de Oekraïne	243
Hoofdstuk 9	De aanval op Moskou	265
Hoofdstuk 10	Het Russische tegenoffensief	317
Conclusie	Hitler verloor de Tweede Wereldoorlog al in 1941	373
Nawoord	Jan-Jaap van den Berg	411
Nederlanders aan het Oostfront	Jan-Jaap van den Berg	421
Bronnen		427

Geïnterviewde generaals

**GÜNTHER
BLUMENTRITT**

1892-1967,

Generaal,
stafchef
4e Leger
en plv.
stafchef
operaties
OKH.

**KURT
BRENNICKE**

1891-1982,

Generaal,
stafchef
Heeresgruppe
Nord.

**FRANZ
HALDER**

1884-1972,

Kolonel-
generaal,
chef
generale
staf OKH.

**GOTTHARD
HEINRICI**

1886-1971,

Generaal,
bevelhebber
43e Leger-
korps,
later
bevelhebber
4e Leger.

**HERMANN
HOTH**

1885-1971,

Kolonel-
generaal,
bevelhebber
3e Pantser-
groep, later
bevelhebber
17e Leger.

**ALBERT
KESSELRING**

1885-1960,

Veldmaar-
schalk,
bevelhebber
Luchtvloot
2.

**GEORG
VON KÜCHLER**

1881-1968

Generaal,
later
veldmaar-
schalk,
bevelhebber
18e Leger,
later
bevelhebber
Heeresgruppe
Nord.

**ERICH
VON MANSTEIN**

1887-1973

Generaal,
later
veldmaar-
schalk,
bevelhebber
56e Pantser-
korps,
later
bevelhebber
11e Leger.

**RICHARD
RUOFF**

1883-1967

Generaal,
bevelhebber
5e Leger-
korps, later
bevelhebber
4e Pantser-
leger en
17e Leger.

**WALTER
WARLIMONT**

1894-1976,

Generaal,
chef van
de afdeling
Landsverde-
diging OKW.

Voor u ligt een in meerdere opzichten bijzonder boek. Het behandelt de grootste militaire operatie uit de geschiedenis, die een bepalende invloed uitoefende op de verhoudingen in de wereld, geschreven door de Nederlandse historicus Frans ten Kate, mede gebaseerd op interviews met voornamelijk Duitse militaire hoofdrolspelers. De eerste uitgave van dit werk dateerde van 1968 en het is niet meer dan terecht dat het aan de vergetelheid is ontrukkt, en nu dus opnieuw beschikbaar is, fraai vormgegeven en aangevuld met een epiloog van de hand van Jan-Jaap van den Berg.

Over een frontbreedte van bijna 3000 kilometer vielen bijna 3,5 miljoen Duitse troepen, aangevuld met 700.000 Finnen, Roemenen en andere bondgenoten de Sovjet-Unie aan, die zelf zo'n 5,5 miljoen man onder de wapenen had. Op 22 juni 1941, precies 129 jaar nadat Napoleon zijn invasie in het Tsarenrijk was begonnen, rolden nu 3000 tanks oostwaarts, samen met 7000 stukken geschut, gesteund door 2500 vliegtuigen. Hiermee wilde Hitler zijn megalomane droom van *Lebensraum* voor het 'Germaanse ras' verwezenlijken. De verrassend snelle overwinning op Frankrijk in mei 1940 had het Duitse geloof in een overwinning tot irreële hoogte opgestuwd. En inderdaad leek die overwinning binnen handbereik te komen, de successen waren de eerste weken indrukwekkend, tot de harde werkelijkheid van vechten op Russische bodem en van ongefundeerd optimisme genadeloos toesloegen.

Ten Kate biedt in zijn werk een boeiende analyse van het falen van de Duitse *Wehrmacht* in 1941, een falen dat uiteindelijk de tot de militaire ondergang van Duitsland zou leiden. Ten Kates argumenten voor de stelling dat de Tweede Wereldoorlog met Operatie Barbarossa is beslist, kan ik onderschrijven. De Tweede Wereldoorlog was in de kern een Duits-Russische oorlog om continentale hegemonie. Een strijd die bovendien een raciale vernietigingsoorlog was, meer dan alleen maar een omvangrijke militaire operatie. Het waren uiteindelijk niet-militaire argumenten die doorslaggevend waren. Hitler was geen professioneel militair planner en negeerde degenen die dat wel waren. Het is, vanuit professioneel militair oogpunt schokkend hoe slecht de Duitse logistieke ondersteuning was voorbereid en werd uitgevoerd. Onvoorstelbaar was de onderschatting van de dimensies van het slagveld, van de kracht van de tegenstander en de overschatting van eigen kunnen. Ook de beslissingen, of het uitblijven ervan, over de plaats van het operationele zwaartepunt en de onderlinge competitie tussen Duitse commandanten tonen de ernstige tekortkomingen in het Duitse militaire optreden aan.

Ten Kate poneerde in 1968 al de stelling dat in 1941 de kiem van de Duitse nederlaag besloten ligt. Later historisch onderzoek lijkt hem hierin gelijk te geven. Ik verwijs slechts naar *Operation Barbarossa and Germany's defeat in the East* van David Stahel uit 2010 en de recente (2021) studie van Jonathan Dimpleby *Barbarossa, How Hitler Lost the War*. Beide maken ook duidelijk dat alternatieven, bijvoorbeeld kleinschaligere en geconcentreerdere opmarsroutes, in het Duitse denken geen serieus overwogen alternatief konden zijn: een raciale vernietigingsoorlog heeft haar eigen logica en gevangen in een gevoel van onoverwinnelijkheid verdwijnen 'redelijke alternatieven' ver naar de achtergrond.

Graag beveel ik deze fraai geïllustreerde heruitgave aan. Jan-Jaap van den Berg en de Walburg Pers hebben hiermee een relevante Nederlandse stem in de internationale discussie over Operatie Barbarossa weer de plaats gegeven die deze toekomt.

Prof. dr. Wim Klinkert
Nederlandse Defensie Academie, Breda
Universiteit van Amsterdam

Op **22 Juni 1941** werd de Sovjet-Unie binnengevallen door de sterkste legermacht die de wereldgeschiedenis ooit had aanschouwd. Op bevel van Adolf Hitler trokken meer dan drie miljoen Duitse soldaten ten strijde langs een front van honderden kilometers breed, dat zich uitstreckte van de Oostzee tot de Zwarte Zee. Operatie Barbarossa was begonnen. De oprukkende *Wehrmacht* werd gesteund door Roemeense, Finse, Hongaarse en Slowaakse bondgenoten en beschikte over enorme vuurkracht die samengebond was in ruim drieduizend tanks, tweeduizend vliegtuigen en duizenden stukken geschut. Hitlers legers leken onoverwinnelijk. In de voorgaande twee jaren was het gehele Europese continent veroverd. Slechts Groot-Brittannië was op de been gebleven, beschermd door de zee.

En inderdaad, gedurende de hete zomerweken van juni en juli '41 werd ook het Rode Leger onder de voet gelopen. In korte tijd stootten de Duitse tankdivisies ver naar het Oosten door, terwijl bij verschillende spectaculaire omsingelingsslagen honderdduizenden Russische krijgsgevangenen werden gemaakt. De Oekraïense hoofdstad Kiev werd ingenomen, Leningrad en Moskou kwamen binnen handbereik.

Maar de aanvankelijk onstuitbare opmars verloor gaandeweg zijn vaart. Regen en modder transformeerden de erbarmelijk slechte Russische wegen in moerassen, waarin de Duitse vrachtwagens en tanks hopeloos vastliepen. Uiteengeslagen Sovjetsoldaten verscholen zich in het ruige landschap om van daaruit verrassingsaanvallen uit te voeren op Duitse aanvoerkolonne. De aanvalskracht van de *Wehrmacht* smolt weg, totdat Hitlers legermacht te midden van sneeuw en winterkou definitief tot stilstand kwam.

Dit boek schetst niet alleen het verloop van de Duitse veldtocht, maar onderzoekt ook de oorzaken van het falen daarvan. De mislukking roept de vraag op of Hitlers inval in Rusland met een andere voorbereiding en met andere strategische keuzes wél gewonnen had kunnen worden. Deze intrigerende vraag is voorgelegd aan enkele van de meest vooraanstaande Duitse generaals en veldmaarschalken die bij de planning van operatie Barbarossa betrokken waren.

